

[Psychology]. Kyiv.

6. Radul, V. V. (2017). *Sotsialna zrilist osobystosti*. [Social maturity of the individual]. Kharkiv..

7. *Slovyk ukraïnskoi movy*. (1970). [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv.

8. Chygyryn, T. O. (2013). *Motyvatsijni chynnyky samoprezentatsii osobystosti studentiv-psyhologiv*. [Motivational factors of students-psychologists personality self-presentation].

9. Chygyryn, T. O. (2016). *Psyhologichni umovy formuvannja efektyvnoi samoprezentatsii maybutnih psyhologiv*. [Psychological conditions for the formation of future psychologists effective self-presentation]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТОРБЕНКО Ірина Олексіївна – кандидат

педагогічних наук, в.о. декана міжнародного медичного факультету Донецького національного медичного університету.

Наукові інтереси: дослідження самопрезентації, формування особистості майбутнього викладача філологічних спеціальностей.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TORBENKO Iryna Oleksiivna – PhD in Pedagogical Sciences, Acting Dean of International Medical Faculty, Donetsk National Medical University.

Circle of scientific interests: self-presentation studying, future philological field teachers' personality formation.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2021 р.

УДК 378

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-196-171-175

УЛИЧНИЙ Ігор Любомирович –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2614-2678>

e-mail: UlychIL@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФОРІЕНТАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реформування освітньої галузі актуалізує необхідність розв'язання сучасних виховних завдань, спрямованих на моделювання психологічного середовища, сприятливого для високоефективної самодіяльності особистості. Тільки належним чином організована взаємодія вихователя і вихованця у змістовно новій ситуації соціального розвитку спонукає дитину до розгортання її потенційних можливостей самозростання, самовизначення і самовдосконалення. Тому дослідження психолого-педагогічних аспектів професійного самовдосконалення старшокласників у навчально-виховному процесі школи є необхідною передумовою формування ефективної системи шкільної профорієнтаційної роботи, особливо в контексті завдань Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні особливості виховного процесу у загальноосвітній школі ґрунтовно висвітлені у працях І. Беґа, Л. Гуцан, Д. Закатнова, О. Киричука, Є. Климова, Г. Костюка, О. Мельника, Л. Морської, З. Охрімко,

М. Павлюк, К. Платонова, Н. Пономарьової, М. Пряжнікова, Л. Романової, М. Скиби, Е. Старовойтенко, М. Тименко, М. Янцура, К. Ярмаченка та ін. Важливим напрямом їх наукових розробок є дослідження психологічних умов активізації механізмів професійного самовизначення учнівської молоді, зорієнтованих на професійне самовдосконалення особистості, основ реалізації профорієнтаційного процесу. Однак доводиться констатувати, що наявність суперечностей, вирішення яких зумовлене вимогами розвитку цифрової економіки та реформування сучасного освітнього простору, потребує обґрунтування новітніх психолого-педагогічних детермінантів професійної орієнтації учнівської молоді.

Метою статті є дослідження психолого-педагогічних аспектів профорієнтації та самовизначення старшокласників з вибором майбутньої професії в умовах розвитку Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із пріоритетних напрямів реформування сучасної української школи є удосконалення профорієнтаційних механізмів в контексті професійного

самовизначення учнів та свідомого вибору майбутньої трудової діяльності. Формування системи шкільної профорієнтаційної роботи має враховувати основні тренди розвитку ринку праці в цифровій економіці, підвищення його гнучкості і мобільності, появи нових форм зайнятості на он-лайн платформах.

Активізація механізмів професійного самовизначення особистості має тісний зв'язок із формуванням потенціалу професійного самовдосконалення. Зауважимо, що у професійній орієнтації поняття «потенціал» розглядається у площині актуального та потенційного у професійному самовизначенні учнівської молоді і використовується вченими для дослідження саморегулюючої активності особистості у професійному самозростанні.

Особливу увагу слід акцентувати на розвитку потенціалу професійного самовдосконалення в учнів старшої школи. Сучасними науковцями переконливо доведено необхідність активізації професійного самовизначення школярів на основі розвитку у старшокласників здатності до самопізнання та пізнання особливостей ринкового професійного середовища, адекватної самооцінки та оцінки вимог сучасних професій, узгодження власних потреб з вимогами обраної майбутньої професійної діяльності. Механізмами професійного самовизначення є самопізнання, самооцінка та самовдосконалення, котрі складають основу входження молоді людини у певне професійне середовище [1; 2; 5; 10].

Поняття «потенціал професійного самовдосконалення старшокласників» слід розглядати як складне динамічне утворення особистості, що характеризує наявність у дитини достатнього особистісного ресурсу для взаємодії з надзвичайно динамічним соціальним середовищем, вимоги якого постійно зростають, і потребують залучення невикористаних внутрішніх резервів для підтягування особистісного рівня до рівня нових вимог середовища розвитку. Означене протиріччя визначає потенційні можливості старшокласника до самовдосконалення в процесі професійного самовизначення.

Одним із напрямів підвищення ефективності професійного самовизначення учнівської молоді є запровадження у навчально-виховний процес методики психолого-педагогічного проектування профорієнтаційних заходів, спрямованої на формування у старшокласників потенціалу професійного самовдосконалення. Така методика є динамічною виховною стратегією активізації самодіяльності особистості у

професійному самовизначенні. Її динамічність фокусується на врахуванні розвитку сучасного школяра (ідеалів, цінностей, переконань, мотивів діяльності) та розвитку соціальної ситуації (соціально-політичних, економічних, екологічних та інших змін), котрі визначаються зростанням вимог професійного середовища до майбутнього фахівця [5, с. 39].

Людина самостійно формує свій професійний потенціал, активно взаємодіючи з оточуючим соціальним середовищем. Суспільні інститути намагаються створити для цього сприятливі умови. Та вирішальну роль у професійному самовизначенні та зростанні відіграє кожний індивід, обираючи, реалізуючи та постійно коригуючи свою життєву програму. Зміщення акцентів на активність особистості, визнання її права на вільний вибір різних варіантів життєвих програм та відповідальність за свою долю стають основною умовою формування потенціалу професійного самовдосконалення.

Обираючи і намагаючись реалізувати певну життєву програму, людина орієнтується на такі соціально-професійні ролі, які зможуть забезпечити їй якомога кращі умови для безпеки життєдіяльності. Моделювання життєвої програми пов'язане із придбанням людиною послуг на інформаційно-освітньому ринку для оволодіння певним освітньо-кваліфікаційним рівнем професіоналізму. За таких умов особистість ще задовго до початку професійної кар'єри стає у суспільстві потенційним носієм професіоналізму. Сутність потенціалу особистості, на нашу думку, і полягає у наявності можливостей за певних об'єктивних умов виконувати професійні обов'язки. Але така можливість ще не реалізована людиною, іноді ще і не обрана нею майбутня професія, ще не здійснюється професійна підготовка. Тобто все означене нами знаходиться у потенційному стані, *і лише з початком професійної діяльності потенціал особистості реалізується та розвивається.*

Реалізація Концепції Нової української школи (НУШ) передбачає створення сприятливих умов для формування в учнів компетентностей щодо професійного самовизначення та розвитку потенціалу професійного самовдосконалення у відповідності з життєвими орієнтирами задля успішної інтеграції в суспільство.

Передбачається, що на ринок праці й навчання впродовж наступного десятиліття впливатимуть наступні тенденції: змінюються бізнес-моделі і принципи їх побудови; людина змінюватиме професію від 5-ти до 10-ти разів протягом життя; навчання відбуватиметься

впродовж усього кар'єрного шляху й поєднуватиметься з роботою; міждисциплінарність стає неодмінною умовою для управлінських рішень та запровадження інновацій [9].

Зараз йдеться про вибір сталої сфери зайнятості та про формування гнучкої моделі життєдіяльності та професійної діяльності в умовах динамічного розвитку ринку праці. Сьогодні необхідно допомогти сформувати адаптивність як комплекс навичок та рис характеру й забезпечити інструментами навігації в цьому світі [9].

Формування потенціалу професійного самовдосконалення школярів має бути зорієнтованим на усвідомлення необхідності підтримання власної конкурентоспроможності та мобільності в працевлаштуванні протягом усього життя. Для цього вкрай необхідне оволодіння компетентностями адекватної професійної поведінки на ринку праці, здатності швидко переорієнтуватись та перенавчатись у випадках появи нових форм та видів зайнятості населення.

Тому сучасна система шкільної професійної орієнтації повинна слугувати не тільки для правильного вибору учнями майбутньої професії, а й навчити їх самостійно «вибудувати» професійну кар'єру, приймати відповідальні рішення протягом усього трудового життя.

Зміни на ринку праці та загальні особливості розвитку суспільства стали вимагати якісно нового підходу до професійної підготовки молоді та створення таких умов, які сприяли б активізації професійного самовизначення особистості. Основними напрямками досліджень у цьому контексті має бути вивчення динаміки номенклатури професій, проблематика віртуалізації професійної діяльності праці, нові форми здійснення трудової діяльності, сучасний зміст та вимоги до професійної діяльності та ін. [7, с. 84].

Перехід вітчизняної загальної середньої освіти на 12-річний термін навчання й профілізація старшої школи створює умови для оволодіння старшокласниками змістом навчальних предметів на рівні стандарту (обов'язковий мінімум змісту навчальних предметів, який не передбачає подальшого їх вивчення), академічному рівні (обсяг змісту навчальних предметів достатній для вивчення їх у закладах вищої освіти) та рівні профільної підготовки (зміст навчальних предметів поглиблений, передбачає орієнтацію на майбутню професію).

Профільне навчання є видом диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів. Така диференціація

забезпечується за рахунок створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення. Досягається це за допомогою змін у меті, змісті, структурі та організації навчально-виховного процесу. Профіль навчання охоплює сукупність базових і профільних навчальних предметів та курси на вибір. Профільні предмети, зокрема, забезпечують прикладну спрямованість навчання за рахунок інтеграції знань і способів їх застосування у різних сферах практичної і, передусім, професійної діяльності. Навчальні курси на вибір, які є складовою варіативної частини навчального плану, забезпечують внутріпрофільну спеціалізацію, поглиблюють зміст профільних предметів, надавши їм прикладної і початкової професійної спеціалізації.

Старша школа функціонує переважно як профільна. Профільне навчання у 10-12 класах здійснюється за такими основними напрямками: суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, філологічний, художньо-естетичний, спортивний. Їх перелік відповідає соціально-диференційованим видам діяльності, які зумовлені суспільним розподілом праці, і містять знання про природу, людину, суспільство, культуру, науку та виробництво.

Профільна освіта передбачає, що учні навчаються та набувають відповідних фахових компетентностей через дослідження різних видів професійної діяльності шляхом навчання, проходження практики, стажування, волонтерства, усвідомлюють необхідність навчання впродовж життя, важливість постійного особистісного та професійного розвитку.

У результаті профільного навчання учні:

- розуміють як їхні інтереси, схильності, здібності та вподобання, а також слабкі сторони, співвідносяться з можливостями на ринку праці;
- свідомо та критично визначають свої бажані подальші освітні та професійні траєкторії; можуть аргументовано пояснити свій вибір;
- розуміють орієнтовну послідовність кроків для досягнення своїх подальших освітніх та професійних бажань/планів;
- демонструють проактивність у дослідженні ринку праці, спробах отримати практичний досвід
- розуміють, які є подальші освітні можливості після завершення повної загальної середньої освіти;
- можуть реалістично оцінювати ймовірні наслідки того чи іншого подальшого освітньо-професійного вибору;

- розуміють основні характеристики регіонального, національного та глобального ринку праці; демонструють здатність до критичного аналізу змін та процесів на ринку праці; цікавляться майбутнім різних професій;

- володіють базовими навичками планування кар'єри, пошуку роботи, спілкування з потенційними роботодавцями;

- вміють шукати та критично оцінювати інформацію про професії та робочі місця;

- демонструють підприємливість та інноваційність, бажання розвивати власну справу (розуміють, що вони самі можуть бути творцями свого робочого місця/професії);

- розуміють важливість практичного досвіду (у вигляді стажувань, практик, зустрічей з роботодавцями, підприємцями) перед прийняттям рішення щодо подальшої освітньої та професійної траєкторії [8].

В системі професійної орієнтації дуже важливо враховувати інтереси регіонального ринку праці. Професійна орієнтація в умовах громади – це екосистема, яка забезпечує її соціально-економічний розвиток, а фінансова підтримка профорієнтації на місцевому рівні є інвестицією в людський капітал та сталий розвиток громади [8].

Тому шкільний профорієнтаційний процес обов'язково повинен включати знайомство учнів з професіями, потрібними для розвитку Об'єднаних територіальних громад (ОТГ), проходження практичних занять, здійснення волонтерської роботи на благо громад.

Існують різні варіанти розвитку професійної орієнтації на регіональному рівні (рис. 1).

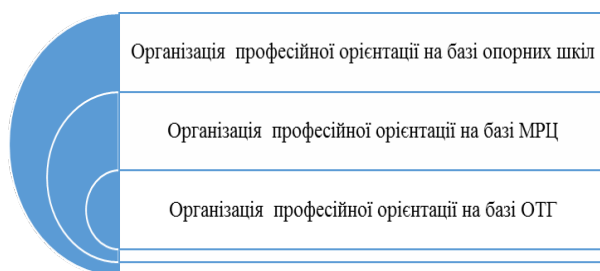

Рис. 1. Варіанти розвитку професійної орієнтації на регіональному рівні

Організація професійної орієнтації на базі опорних шкіл є ефективним засобом формування дієвих центрів професійної орієнтації в закладах освіти, чому сприяє концентрація та використання наявних ресурсів опорних закладів та проведення на їх базі професійної орієнтації.

Доцільність проведення професійної

орієнтації на базі міжшкільних ресурсних центрів (МРЦ) визначається можливістю забезпечення профорієнтаційної роботи одночасно для багатьох закладів загальної середньої освіти, поєднання професійної орієнтації та гурткової роботи, професійних проб, практики застосування набутих знань, умінь і компетентностей.

Перевагами організації професійної орієнтації на базі ОТГ є відчутне розширення можливостей для взаємодії з роботодавцями щодо професійної орієнтації учнів, створення та використання сучасної інфраструктури. Перспективним є функціонування освітньо-профорієнтаційних хабів і центрів розвитку професійної кар'єри на базі закладів освіти, де учні реально можуть спробувати себе в певній професії, взяти участь в проєктах щодо розвитку громади та регіону.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, формування готовності старшокласника до професійного самовизначення передбачає цілеспрямований психолого-педагогічний вплив на особистість учня, який актуалізує перед ним проблему вибору майбутньої професії і пов'язану з ним діяльність, передусім, самостійну, спрямовану на самопізнання, самооцінку та ознайомлення зі світом професій, узгодження власних можливостей з вимогами обраної професії. Результатом такої профорієнтаційної діяльності є свідомий вибір учнями майбутньої професії. Реформування шкільної професійної орієнтації в контексті завдань Нової української школи передбачає забезпечення цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення школярів в умовах профільного навчання, формування ініціативної особистості, здатної гнучко реагувати на динамічні запити ринку праці в умовах розвитку цифрової економіки. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на обґрунтування напрямів удосконалення системи підготовки фахівців з профорієнтаційної роботи зі школярами.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах. *Теорія і практика управління соц. системами*. 2008. № 2. С. 109–115.
2. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. М. : Издательский центр «Академия», 2010. 304 с.
3. Концепція «Нова українська школа». (2016, 27 жовтня) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Педагогика, 1983. 320 с.

5. Мельник О. В., Уличний І. Л. Профорієнтаційна робота зі школярами в умовах профільного навчання : науково-методичний посібник для вчителів. Київ. : Мегапринт», 2008. 120 с.

6. Охріменко З. В. Проблеми вдосконалення системи професійної орієнтації старшокласників у контексті вимог сьогодення. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20 (2). С. 88–100.

7. Пономарьова Н. Етапи становлення системи професійної орієнтації в Україні в аспектно-історичній ретроспективі. *Новий колегіум*. 2020. № 1. С. 73–85.

8. Професійна орієнтація у Новій українській школі. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/konzepcziya-profori%D1%94ntaczii%CC%88-dlya-gromadskogo-obgovorennya-16_12_20-.pdf

9. Скиба М. Як можна покращити концепцію профорієнтації школярів. URL: <https://nus.org.ua/view/yak-mozhna-pokrashhyty-kontseptsiyu-proforiyentatsiyi-shkolyariv/>.

10. Янцур М. С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи. Київ : Видавничий дім «Слово», 2012. 463 с.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2008). *Stanovlennja profesionala v suchasnykh socialnykh umovakh*. [Becoming a professional in modern social conditions].

2. Klimov, Ye. A. (2010). *Psikhologiya professionalnogo samoopredeleniya*. [Psychology of professional self-determination]. Moscow.

3. *Koncepcija «Nova ukrajinsjka shkola»*. (2016). [The concept of «New Ukrainian school»].

4. Leontev, A. N. (1983). *Dyatelnost. Soznanie. Lichnost* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow.

5. Meljnyk, O. V., Ulychnyj, I. L. (2008). *Proforijentacijna robota zi shkolyaramy v umovakh profiljnogho navchannja*. [Career guidance work with students in the context of specialized training: a scientific and methodological manual for teachers]. Kyiv.

6. Okhrimenko, Z. V. (2016). *Problemy*

vdoskonalennja systemy profesijnnoji orijentaciji starshoklasnykiv u konteksti vymogh sjoghodennja. [Problems of improving the system of professional orientation of high school students in the context of today's requirements].

7. Ponomarjova, N. (2020). *Etapy stanovlennja systemy profesijnnoji orijentaciji v Ukraini v aspektno-istorychnij retrospektyvi*. [Stages of formation of the system of professional orientation in Ukraine in the aspect-historical retrospective].

8. *Profesijna orijentacija u Novij ukrajinsjkij shkoli*. [Professional orientation in the New Ukrainian school].

9. Skyba, M. *Jak mozhna pokrashhyty koncepciju proforijentaciji shkolyariv*. [How to improve the concept of vocational guidance for students].

10. Jancur, M. S. (2012). *Profesijna orijentacija i metodyka proforijentacijnoji roboty*. [Professional orientation and methods of career guidance work]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

УЛИЧНИЙ Ігор Любомирович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження почуття провини, формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників, психолого-педагогічний супровід профорієнтаційної роботи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ULICHNYJ Igor Lyubomyrovych – Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, assistant professor of social work, social pedagogy and psychology of the Central State Pedagogical University of Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: investigation of guilt, capacity building professional self improvement of seniors high school student, psychological and pedagogical support career guidance.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2021 р.

УДК 378.147:351/354(73)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-196-175-181

ФАСТ Аліна Сергіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти Дніпропетровської обласної ради»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3857-3707>

e-mail: alphabet7373@gmail.com

ПОРТФОЛІО ЯК ФОРМА ОЦІНЮВАННЯ НАЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МАГІСТРІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В ДОСВІДІ США

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На тлі глобалізаційних та інтеграційних процесів, що супроводжують реалізацію реформ у всіх сферах суспільного життя, зазнає актуалізації

якісна робота інституту публічної служби. У галузі публічного адміністрування та управління систематично постає потреба в ухваленні раціональних суспільно значущих рішень із проблем економічного, соціального,